

Slovanský přehled

Založeno 1898
ISSN 0037-6922

Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe

3–4/2012

Národní diskurzy polských marxistů na přelomu 19. a 20. století: patriotismus Kazimierze Kelles-Krauze proti internacionalismu Rosy Luxemburgové
Čeští vystěhovalci na Kavkaze ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století
Problémy slovanské menšiny v Itálii ve 20. letech 20. století
Češi a Poláci na Těšínsku během parlamentních voleb v roce 1946
Czechoslovakia and Poland: Supervising Peace on the Korean Peninsula 1953–1955
Reflexe událostí v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1941
v jugoslávském tisku a prostřednictvím politické elity
Příběh petrohradského klenotníka. Z historie perzekucí československých občanů
v Sovětském svazu 1918–1939

Kapitola poslední nese název *Kniha pamětní Tomše Hrůzy, žitele Vojvodofského*, jejímž autorem je právě T. Hrůza. Jedná se o jediný známý text sepsaný českými obyvateli Vojvodova v samotném Vojvodovu (jako jediný byl tedy tento text sepsán v reálném čase). Jeho první část se věnuje ekonomicko-hospodářské situaci, zejména drahotě. Čtenáři je tak umožněno nahlédnout, jakým způsobem obyvatelé Vojvodova vnímali svoji hospodářskou situaci. Druhá část zápisů obsahuje komentáře z nejrůznějších témat života jak samotného T. Hrůzy a jeho rodiny (příchod do Vojvodova, svatba, vojna a války, úmrtí v rodině, odchod dcery z domu apod.), tak osudů celé vojvodové komunity (např. odchod části obyvatel Vojvodova do vsi Belinci, oslava české školy ve Vojvodovu), některé zápisy reflektují i dění ve světě, zejména válečné dění. Kniha je doplněna obrazovou přílohou znázorňující různé aspekty ze života obyvatel Vojvodova, mapami a plány.

Publikace nabízí čtenáři jedinečnou možnost vidět Vojvodovo tak, jak jej zaznamenali nebo si jej pamatují jeho někdejší obyvatelé. Jednotlivé texty vytvářejí plastický obraz podoby obce a života jejích obyvatel a umožňují čtenářům rozšířit si obzor o dané problematice. Všechny zde prezentované texty, sepsané po odchodu z Vojvodova, mají společné to, že jsou napsány s jistou (a pochopitelnou) nostalgií a láskou. Čtenář tak získává možnost pochopit také vztah bývalých obyvatel obce k tomuto velice specifickému a neopakovatelnému společenství. V neposlední řadě jsou prezentované texty využitelné jako pramen pro další badatele. Jejich zpřístupnění široké čtenářské veřejnosti je proto třeba ocenit. Vyzdvihnout je třeba i samotné autorovy komentáře, které jsou plné zajímavých postřehů. Závěrem je třeba konstatovat, že vydáním této publikace byla částečně zaplněna další mezera týkající se dějin Vojvodova. Bylo by však chybou považovat tuto mezeru za zaplněnou kompletně, každý další prezentovaný text člena této jedinečné komunity by byl pro historii a etnologii obrovským přínosem.

Miroslav Jireček

Maria TODOROVA, *Dizanje prošlosti u vazduh: ogledi o Balkanu i Istočnoj Evropi*, Beograd, Biblioteka XX vek 2010, 236 s. ISBN 978-86-7562-088-4.

Bulharsko-americká historička Maria Todorova (Todorovová) vydává v posledních dvou desetiletích své knižní opusy v univerzální angličtině, teprve poté následují zpravidla překlady do rodné bulharštiny a dalších jazyků. Sbíрка osmi studií, která vyšla roku 2010 v Bělehradě, je v tomto ohledu výjimkou z pravidla. Todorovová uspořádala výběr ze svých příspěvků, publikovaných převážně během první dekády 21. století v angličtině v různých odborných časopisech a sbornících, na žádost srbského antropologa a vydavatele Ivana Čoloviće. Výsledná kniha *Dizanje prošlosti u vazduh* je proto zatím jedinou prací M. Todorovové, která je dostupná pouze v srbsštině. Práce jedné z nejvýraznějších postav současné balkanistiky vyšla v prestižním nakladatelství Biblioteka XX vek, které se specializuje na domácí i překladovou literaturu v oboru sociálních věd. Nakladatelství, od samého počátku vedené a dnes už

i řadu let vlastněné svým zakladatelem Ivanem Čolovićem, oslavilo mimochodem v letošním roce již čtyřicáté výročí své existence.

V prvním textu, nazvaném *Zamka zaostalosti: modernost, temporalnost i proučavanje istočnoevropskog nacionalizma*, se M. Todorovová věnuje nedostatečně reflektovanému vztahu mezi instrumentalizací času a moderním nacionalismem. Až na výjimky, mezi něž řadí především Fernanda Braudela a Reinharta Kosselecka, se historici podle ní zabývali fenoménem času v dějinách spíše výjimečně. Z žijících autorů by snad ještě neškodilo připomenout Françoise Hartoga, jehož práce *Régimes d'historicité: présentisme et expériences du temps* (Paris 2003) získala určitý ohlas i v jihovýchodní Evropě (v roce 2007 vyšla mj. také v bulharštině). Moderní historiografie i moderní národní hnutí se v prostoru východní Evropy formovaly víceméně ve stejné době, rodící se nacionální historiografie však zpravidla prezentovaly národ jako starobylou a trvalou, takřka biologickou entitu. Todorovová poukazuje na rozšířené představy temporálního charakteru, které jsou latentně přítomné v řadě nacionálních diskursů (např. konceptualizace zaostalosti jako „opožďování za Západem“; snahy o modernizaci pomocí urychlení vývoje pod heslem „dohnat a předehnat“; důraz na různá „prvenství“ jednoho národa oproti druhému apod.). Pozornost vůči temporálním aspektům pak podle ní napomáhá lepšímu porozumění historickým problémům regionu a umožňuje nám také poopravit některá ustálená klišé a nevědomá myšlenková schémata, která mnohdy do jisté míry sdílejí i samotní historikové.

Po kratším textu, jenž představuje příspěvek do diskuse o ruském orientalismu, následuje kritická studie, věnovaná problematice alterity (*Da le je „drugi“ koristan pojam u medjukulturnim odnosima?*). Autorka, která získala největší pozornost po vydání knihy *Imagining the Balkans* (New York 1997), věnované dekonstrukci převážně negativních reprezentací Balkánu, se zde k pojmu alterity staví možná až překvapivě rezervovaně. Intenzivní zájem o pojem „druhého“ trvá podle ní od poloviny 80. let. Jak konstatuje, „před dvaceti lety bylo téma „druhého“ nové, nedostatečně zpracované, avantgardní a intelektuálně přitažlivé. Dnes je relativně dobře prozkoumáno, teoreticky dobře podloženo, v interdisciplinárním měřítku široce přijímáno; zároveň se však v téže chvíli, kdy se z pojmu „druhý“ stalo již takřka klišé, začíná jevit jako kontroverzní“ (s. 79). Todorovová se v konkrétnější rovině mj. zamýšlí nad tím, jak se vlastně někdo stává příslovečným „druhým“. V historických podmínkách jihovýchodní Evropy lze za klasickou cestu považovat např. konverzi k islámu. Podle Todorovové je však právě v tomto případě pojem „druhého“ mnohdy nedostatečně výstižný – údajný „druhý“ totiž často zároveň nadále zůstával v řadě ohledů příslušníkem původní skupiny (výmluvným a všeobecně známým případem je v této souvislosti např. Mehmed paša Sokolović). Zkoumání fenoménu alterity charakterizoval od samého počátku zpravidla „emancipátorský diskurs“, v jehož rámci se hlavní pozornost upírala na marginalizované, utlačované menšiny. V současnosti lze však v odborném prostředí zaznamenat spíše zvyšující se zájem o samotnou většinu, která generuje vlastní sebeobrazy a na jejich základě konstruuje základní kontury představ o „těch druhých“. V neposlední řadě se rétorika alterity podle Todorovové v odborném prostředí mění i pod vlivem globalizace a narůstajícího povědomí o existenci hybridních identit, které nelze snadno vměstnat do pohodlných kategorií alterity. Dosavadní zkoumání alterity Todorovová ve svém textu paušálně nezavrhuje,

vyjadřuje však značný skepticismus vůči nekritické fascinaci pojmem „druhý“ a jeho mechanické aplikaci.

V následujícím článku o vztahu etnicity, nacionalismu a dědictví komunistických režimů ve východní Evropě, který je chronologicky nejstarší (1993) mj. polemizuje s tehdy rozšířeným klišé, které čtyřicet let poválečného socialistického experimentu vnímalo jako jakýsi „mrazící box“, pod jehož povrchem dočasně „zamrzly“ předchozí nacionalismy. Místo toho poukazuje na zjevnou skutečnost, že nacionalismus se v řadě zemí nadále vyvíjel ve složité koexistenci s marxistickým diskursem a politickou praxí. Ve studii *O epistemološkej vrednosti porodičnih modela: Balkan unutar evropskog obrasca* pak rozvíjí svou kritiku zjednodušených modelů vývoje rodiny na evropském kontinentě, které se hlouběji věnovala již ve své knize *Balkan Family Structure and the European Pattern: Demographic Developments in Ottoman Bulgaria* z roku 1993.

Text *Dizanje prošlosti u vazduh: mauzolej Georgi Dimitrova kao lieux de mémoire*, který dal jméno celé knize, je oproti většině ostatních kapitol výsledkem samostatného výzkumu, který blíže nesouvisí s žádnou z autorčiných dosud vydaných prací, metodologicky a teoreticky však přesto souzní s jejím celkovým odborným zaměřením. Zabývá se v něm osudy mauzolea Georgije Dimitrova od jeho hektické, jen pár dní trvající výstavby po smrti tohoto komunistického vůdce roku 1949, přes odstranění a kremaci mumie roku 1990 až po konečnou likvidaci celé stavby, k níž došlo po mnoha veřejných debatách, přesto však zcela náhle a neočekávaně v létě 1999 (jak autorka ironicky poznamenává, destrukce mauzolea trvala po první detonaci, k níž došlo 21. srpna 1999, celkem sedm dní, tj. déle, než jeho výstavba o půlstoletí dříve). Z místa paměti – *lieu de mémoire* – se tak prázdný prostor po kdysi klíčovém symbolu bulharského socialistického režimu stal místem zapomnění – *lieu d'oubli*. V 90. letech poskytovaly zdi prázdného mauzolea oblíbený prostor pro politické, zpravidla protivládní grafitti a o jeho dalším osudu se dlouze diskutovalo. Podle Todorovové se většina hlasů shodovala na potřebě najít pro mauzoleum jiné využití. O oprávněnosti existence mauzolea měli podle ní jisté pochybnosti často i někteří komunisté v době před rokem 1989 (o mumifikaci svého těla nestál ostatně za svého života ani sám Dimitrov). Radikální řešení, kterým byla část minulosti takřkajíc „přes noc“ zlikvidována a určena k zapomenutí, však bylo nakonec spíše překvapivé. Deset let po roce 1989 již rozhodně nešlo o výraz spontánního, revolučního rozchodu s minulostí. Mauzoleum G. Dimitrova navzdory své fyzické neexistenci zůstává nadále v kolektivní paměti a v běžném životě obyvatel Sofie slouží jako jasná, srozumitelná místopisná reference.

Knihu uzavírají dva příspěvky, které shrnují některé myšlenky, jež autorka detailněji rozvinula ve své zatím poslední monografii, věnované zrodu a vývoji posmrtného kultu Vasila Levského (srov. příslušná recenze ve Slovanském přehledu 2012, s. 137–143). V prvním případě jde o problém existence občanské společnosti a veřejné sféry v podmínkách socialistického režimu, v případě druhém pak o otázku, zda je „slabý“ nacionalismus skutečně tolerantnější, než nacionalismus „silný“.

Jak již bylo řečeno, kniha *Dizanje prošlosti u vazduh* není ucelenou monografií, jednotlivé články však obsahují celou řadu zajímavých a kritických podnětů, včetně dalšího promyšlení a domýšlení vybraných problémů, jimiž se M. Todorovová

zabývala ve svých předchozích knihách, které jí v odborných kruzích opakovaně zajistily značný věhlas. Lze tedy jen uvítat, že se díky iniciativě srbského antropologa a nakladatele podařilo shrnout dosud roztroušené příspěvky této bulharsko-americké historičky na jednom místě. Publikace bude nepochybně přínosem nejen pro srbské, potažmo širší jihoslovanské prostředí, nýbrž i pro širší balkanistickou obec a další zájemce o metodologické a teoretické problémy současné historiografie.

František Šístek

Kateřina KEDRON & Marek PŘÍHODA (eds.), *Etnicita slovanského areálu (Historické proměny a současný stav)*, Praha–Červený Kostelec, Nakladatelství Pavel Mervart ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy 2011, 248 s. ISBN 978-80-87378-83-0.

Sborník příspěvků z tradičně pořádané konference mladých slavistů, která se konala 4.–5. listopadu 2010, vycházející opět v Nakladatelství Pavel Mervart, jež dlouhodobě tento projekt spolu s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy podporuje, obsahuje 23 nejvýznamnějších studií z 48 referátů přednesených mladými badateli z devíti evropských zemí – z Běloruska, České republiky, Chorvatska, Německa, Polska, Ruska, ze Slovenska, Slovinska a z Ukrajiny (na konferenci vystoupili mladí badatelé dokonce ze 14 zemí). Sborník je rozdělen do pěti velkých sekcí – tři jazykovědných (Etnicita a etnogeneze prizmatem slovanských jazyků; Minoritní etnika a jejich jazyky ve střední Evropě; Jazyky mezi internacionalizací a národní exkluzivitou), jedné historické (Historický mýtus a jeho role při konstituování moderních národů) a jedné literárněvědné (Otázka národní sebeidentifikace v literatuře 19. a 20. století). V úvodním slovu oceňuje profesor Vladimír Svatoň mnohaletou podporu tohoto projektu hlavním iniciátorem a organizátorem setkávání mladých slavistů dr. Markem Příhodou, který již dovršil věk stanovený pro účast na těchto akcích, a předal organizaci dalších ročníků doktorandce Ústavu východoevropských studií Martině Chromé. Úvaha profesora Svatoň, zamýšlejícího se nad stavem současné slavistiky a slovanského areálu, v níž demytologizoval tradiční představu o jedinečnosti Slovanstva jako „zvláštního jevu na kulturní mapě Evropy“, jež mělo „příspěk k obrodě evropské civilizace, deformované moderním racionalismem a individualismem“, a v níž zdůraznil, že „slovanská etnika se podílela na excesech moderní historie“ a „na sklonku 20. století se stala hlavním motivem při pokusu o nápravu poměrů touha připodobnit se co nejvíce západní Evropě, především jejímu konzumnímu a bezstarostnému životnímu stylu“, představuje inspirativní uvedení do problematiky etnicity slovanského areálu zkoumaného na konferenci.

Tato recenze zaměřuje pozornost na historické příspěvky čtvrté sekce, která patřila k nejkvalitnějším a nejzajímavějším, což je potěšitelné zejména proto, že ve slavistice se dosud obecně kladl daleko větší důraz na jazykovědu a literární vědu, a historické a kulturologické bádání zůstávalo na okraji zájmu. Trend, kdy se v poslední době ve slavistickém bádání stále více prosazují mladí, erudovaní historici a kulturní vědci, potvrdily i poslední ročníky konference mladých slavistů, na nichž řada z nich